

salon

SARAJEVO

BILTEN JEVREJSKE
ZAJEDNICE "PRIJATELJI
LA BENEVOLENCIJE"
LONDON

BULLETIN OF
JEWISH SOCIETY
"THE FRIENDS OF
LA BENEVOLENCIJA"
LONDON

SPRING 2000
No 17

Internet address: <http://www.la-bene.ort.org/salon>

Vrijeme, ljudi, 'sjećanja

Milena Danon: ŽIVJELA SAM I U IZRAELU

To što sam otišla da živim u Izrael, a onda se vratila nakon pet i po godina u Jugoslaviju mnogima može da izgleda da mi se život u toj zemlji nije svidio. A to nije tačno. Moram da priznam da to nije bila moja ideja da naša porodica napusti Jugoslaviju kada se već završio rat, pošto su se i tamo otvarale nove perspektive i svi su vjerovali u bolju budućnost. Međutim, Izrael je za Jevreje značio mnogo više od samo neke druge zemlje. Prvi put nakon skoro 2000 godina to je postala čvrsta tačka oslonca koja je ulivala samopouzdanje koje je nedostajalo narodu osuđenom da vjekovima luta po svijetu izložen rasplodjenjima domaćina.

Moj muž i drugi Jevreji, vojni zarobljenici u Njemačkoj, tretirani su gore od drugih zarobljenika, samo zato što su bili pripadnici tog naroda. Kada se nakon četvorogodišnjeg zarobljeničtva vratio u Sarajevo bio je teško bolestan. Posljednju godinu prije oslobođenja, zajedno sa ostalim drugovima je prešao pješke cijelu Pomeraniju, pri temperaturama koje su se ponekad spuštale i do -30°C. Tu su mu se noge smrznle, što je kasnije dovelo do teških posljedica. Vremenom se to razvilo u bolest Birger, kojoj je nakon dugih godina patnje podlegao 1984 godine.

Kada je doznao za organizovane dolaske u "Obećanu zemlju" nije se mnogo dvoumio u odluci da se i mi pridružimo. Videći ga tako oduševljenog pristala sam da idem, mada ne laka srca. Spakovali smo se i kada je došlo vrijeme za to (decembar 1948. g) našli smo se na "čuvanom" brodu *Kefalos*. Tu smo doživjeli naše prvo stradanje. Nije baš mnogo poznato da smo iz naše zemlje do Izraela putovali punih 15 dana. Kasnije smo doznali da je brod prvobitno bio namjeren za prevoz stoke, da bi za vrijeme drugog svjetskog rata bio preuređen za vojsku i kada su ga već konačno htjeli otpisati zbog stanja u kome se nalazio, iskorišten je još jednom da nas odvede u zemlju naših nadanja. Imao je dva nivoa, ali u potpalublju. Ti prostori u potpalublju svi su bili zajednički, s tim što su drvene platforme za spavanje, svaka za po četiri osobe, bile postavljene po tri jedna iznad druge, tako da nije bilo moguće ni sjediti uspravno. Zajednički klozet je bio na samoj otvorenoj palubi. Od palube su oduzeta dva pojasa, po jedan sa svake strane pramca, jedan za mušku, a drugi za žensku kabinu. Unutar kabine, koja je bila jedan zajednički prostor, nalazila se duga drvena klupa sa izbušenim otvorima, koji su služili umjesto klozetских šolja. Ponekad se na tim "sećijama", kako smo ih zvali, našlo i po 20 korisnika klozeta. Bilo je to pogodno mjesto i za duga tračanja. Nevrijeme i brod, koji je bio u stanju raspadanja, odveli su nas čak do Sicilije. Ali svemu dođe kraj, pa i tom neugodnom putovanju.

Nakon veselja što smo, iako otpisani, ipak živi i zdravi stigli do Izraela i formalnosti kroz koje smo morali da prođemo, smješteni smo u prihvatni logor u Beer Jaakovu. Tu smo boravili neko vrijeme i nakon što je taj logor rasformiran, prešli smo u drugi prihvatni logor u Jerusalemu. Jerusalem nas je oduševio kontrastom zgrada izgrađenih od bijelog i ružičastog kamena koje blješte svježinom na suncu i zelenila koje ih okružuje. Djeca su ubrzo upisana u školu koja je bila bliže našeg logora. I kada smo dobili neke prostorije u jednom zajedničkom stanu, škola im nije bila daleko. Mada nisu znala jezik, djeca su školu veoma voljela. Brzo smo shvatili i zašto. Nastava je počinjala fiskulturom uz zvuke harmonike u dvorištu u kome je mirisno borovo drveće ublažavalo jako izraelsko sunce. Uz zvuke te iste harmonike išli su u razrede, a ponekada je i nastava tekla uz muziku i pjesmu. Tu su oni sem jezika, u kome su brzo napredovali, i drugih predmeta koji se uče u školama širom svijeta, učili još mnogo toga, što je tada nas roditelje iznenadilo, ali smo istovremeno shvatili koliko je to i korisno. Imali su časove ručnog rada, od krpiljenja čarapa, do izrade predmeta od lima. U određene dane su radili u bašti škole koja je njihovu kuhinju djelimično snabdjevala povrćem. Bivali su dežurni u školskoj kuhinji gdje su pripremali hranu, posluživali, prali sude i čistili prostorije. Najvažnije

od svega učili su se drugarstvu. Mi smo polako počinjali da se uklapamo u novi život. Svi smo radili. To su uglavnom bili fizički poslovi. Usput se učio jezik. Mi nismo tako brzo napredovali kao naša djeca. Sjećam se da sam u početku vodila ovakav razgovor sa mojom sustanarkom koja je govorila francuski. Pitala me kada ću završiti kućne poslove. Ja sam odgovorila: "Ani finiš, ani murir" ("Ani" na hebrejskom znači "ja"). I ona je potpuno tačno shvatila da ta rečenica znači "završicu sa kućnim poslovima kada umrem". Takvih priča iz tog perioda je bilo mnogo. Kasnije je bilo nešto bolje. Težak je to jezik, a posebno je teško pismo. Nikada ga nisam dobro naučila. Govoriti sam nešto i znala, ali čitati i pisati nikad nisam ni pokušala. Divila sam se tom narodu dok sam ih slušala kako pričaju na svim jezicima. A talentovani za jezike jesu, kao što je recimo bio Eli,

"naš" šofer ("naš" zato što je vozio autobus na našoj liniji), koji je već ranije govorio osam jezika, a za napunu godinu naučio je i naš.

Nastojali smo stalno da radimo, ali nimo naročito uživali u poslovima koji su nam bili dostupni. Moj muž je sve teže hodao. U međuvremenu se osnovala "kooperativa" za proizvodnju cigle i crijepa. Ulagачи su uglavnom bili Jugoslaveni. Moj muž je bio jedan od članova. Ja sam bila samo radnica. Mada je posao bio veoma težak, voljela sam tu da radim, pošto je kolektiv bio izvanredan, Tu sam stekla

mnoge nezaboravne prijatelje. Naročito rado se sjećam moje Simhe. Simha je "sabra". Sabre su osobe rođene u Izraelu, a taj naziv su dobile po veoma slatkom i razgaljujućem plodu kaktusa koji tu uspijeva. Ali da bi se došlo do njega, mora se odstraniti kora pokrivena bodljama. Takvi su, kažu, i rođeni Izraelci. Kada se zanemari gruba i neotesana vanjšina, dođe se do krasne osobe. E, ta moja "sabra" Simha nije imala to karakteristično trnje, ali jeste onu drugu karakteristiku Izraelaca - talenat za jezike. Nas dvije smo često prekračivale duge dane u ciglani tako što sam je ja podučavala našem jeziku. Zajednički obavljajući neki posao ona bi za mnom ponavljala ono "ču, češ, će, čemo, ćete, će". I kada danas razgovaramo, više govorimo našim nago hebrejskim jezikom.

Sve je išlo svojim tokom dok jednog dana moj muž nije pao i slomio nogu. Dugo je bio na liječenju u bolnici da bi mogao ponovo da prohoda. Pošto je bio član kooperative, svi su nastojali da mu pomognu, pa su mu tako našli i neki lakši posao. Međutim sama kooperativa nije bila rentabilna pa je donesena odluka da se zatvori. Članovi kooperative su dobili natrag svoje uloge, a mi radnici "žutu". Vrijeme je prolazilo. Djeca su stigla do gimnazije. Ja sam se zaposlila u fabrici penicilina, gdje sam radila kod peći. Posao nije bio lak, ali sam morala raditi, jer je osim domaćih troškova trebalo plaćati i školarinu.

Sve ove teškoće bismo ipak nekako uspjeli da prebrodimo da se nisu dogadale i druge stvari. U Izraelu su svi muškarci rezervna vojska. Jedan od rezervista je bio i moj muž prije nego što je slomio nogu. Tako se jednom desilo da je nakon jednog od ubićajenih napada Arapa na jedno izraelsko selo, dežurni oficir došao po mog muža i odveo ga u za mene nepoznatom pravcu. Kasnije sam saznala cijelu priču. Arapi su napali jelo izraelsko selo i ubili jednog stražara. Tada je pozvana rezerva, među njima i moj muž. Borili su se sa Arapima i u toj borbi je poginulo 5 izraelskih vojnika.

Nismo mogli da zamislimo da bi i naša djeca mogla da idu u vojsku. Ali se bližio datum regrutacije moje kćerke. To je trebalo da uslijedi za šest mjeseci. Moj sin je trebalo da bude regrutovan za godinu i po. Koliko god da smo se dobro osjećali u našoj novoj sredini briga za našu djecu je bila razlog da donesemo odluku da se vratimo u Jugoslaviju. Moj brat i prijatelji su nam pomogli oko formalnosti. Vratili smo se 1954. godine. Nismo se pokajali. Ali često bi se sjetili sa čežnjom sunca, ležernosti, pjesme, zanosa i drugarstva. Nedostajala nam je toplina ljudi koje smo sretni na svakom mjestu a naročito naši prijatelju sa kojima još uvijek održavamo vezu.

Ljubav prema Izraelu nikada nije prestala. Kao i svaka ljubav i ta sa godinama donosi brigu za onoga ko se voli. Na žalost kada je u pitanju Izrael, razlogi za brigu nikada ne prestaju. Mnoge tragične stvari su se dešavale tokom ovog dugog perioda i uvijek su me veoma potresale. Ipak, najteže od svih tragedija sam primila atentat na izraelske atletičare na Olimpijadi u Minhenu.

Lektira

Erih Koš: ČEKAJUĆI MESIJU

.... Dakle, u doba hahama Cevija Aškenazija, velikog i ogorčenog protivnika lažnog Mesije, Sabetaja Cevija, docnije poturčenjaka i carskog kapidžibaše, u tužno, mračno, opasno i preopasno vreme vezirskih i pašinskih zuluma, kad je samovolja strašnog Dželaludin paše predstavljala vrhovni zakon kome nije bilo nikakva utoka, obespravljeni ljudi sve tri vere - dve hrišćanske i jedne jahudijske - mogli su očekivati spas samo od čuda. Pa budući da se ovi poslednji nisu mogli nadati podrški i pomoći ni iz Beča ni iz Rima, ni iz Moskve okretali su glave ka istoku, verujući da će im izbavljenje stići posredstvom Mesije, koji bi se ovde jednog dana mogao pojaviti, dolazeći na magarcu, pravo iz Jerusalema.

Medju onima što su najusrdnije u nj verovali i ponajviše se nadali da će im on doneti spas bio je neki Elijezer Finci, čija je čvrstina vere i upornost mesijanskih očekivanja, pored opštih, poticala i iz naročitih, ličnih razloga. Bio je siromah. Nevoljnik koji ništa nije imao, ni od koga ništa nije mogao da nasledi, i kome ništa nije polazilo od ruke. Zanet svetim knjigama, pa i teško čitljivim i još teže svarljivim spisima tajanstva i mašte - Talmudom, Kabalom i Zoharom - nesnalazljiv, neumestan i spleten nijedan od poslova kojim je pokušavao da prehrani svoju brojnu porodicu - ženu i šestero dece - nije umeo da vodi. Pokušao je da se bavi i sa dva tri zanata - lekarskim, travarskim i novodadžijskim, ali sa njima nije imao uspeha. Bolesnici su mu umirali. Brakovi koje je on sklapao brzo su se raspadali. Pa, pošto su učestale žalbe protiv njega, a zapretio mu hapšenjem i sarajevski muteselim, opštinari, zabrinuti da na njih ne navuče neku krupniju nevolju, zaključili su da će bolje biti da oni reše njegov slučaj, makar i na svoj trošak i svoju štetu, nego da turskim vlastima dozvole da se mešaju u stvari njihove zajednice....Računi koje je izneo Efraim Katan, opštinski blagajnik, bili su čisti i jasni. Izlazilo je da su novcem koji su već do tada trošili na Elijezera Fincija, deset godina mogli da ga izdržavaju i da bi im se to bolje isplatilo sve da za to vreme od njega nisu imali nikakve koristi. I to je bilo bolje no da od njega trpe štetu. Ali gde i kako da ga zaposle? - pitali su se opštinari, okupljeni u sobici pored hrama. Da mu naprosto dadu novac, ne tražeći ništa od njega, bilo bi za njega uvredljivo, predstavljalo loš primer drugima, a navelo Elijezera Fincija da opet pokuša da se bavi nekim poslom, nanese im nove, opasne štete, i izazove krupnije neprilike.... Nije bio ni za učitelja u hederu, osnovnoj školi , ma da je neopornio bio učen u verskim stvarima... Govorilo je tako učedo da ni rabini i hahami, najobrazovaniji opštinari, nisu mogli da ga razumeju, naročito kad bi na osnovu Kabale tumačio Sveto pismo i započinjao razgovor o skorom dolasku Mesije, koji će svima vernicima i pravednicima obezbediti spokojan, srećan i miran život, osloboditi ih zuluma Dželaludini-paše i njegovih zaprtija, a učiniti da se sve što je čoveku korisno: voćke, žito i stoka umnožava pet puta brže no sada. Možda su upravo ti Elijezerovi razgovori naveli rabina zajednice u Vrhbosni, hahama Cevija Aškenazija, velikog i ogorčenog protivnika Sabetaja Cevija i svih narečenih Mesija, da predloži da se Finciju, kome je Mesija i inače stalno na usnama i pameti, poveri da u ime opštine povede o njemu računa u svojstvu neke vrste dežurnog člana svečanog odbora za doček....Haham Cevi se pri tome smeškao i opštinari nisu bili načiso da li on misli ozbiljno ili ih iskušava, šaleći se sa njima...

- Kao što znate i kao što sva mesijanska učenja tvrde, Mesija se neće odmah otkriti ljudima. Pojavice se kao tajanstven neznanac, skromno jašući na običnom magarcu, odjeven u neupadljivu odjeću, bez vodiča, posluje, rukovodjen samo svojim poslanjem i nadahnućem skupljajući podatke za sudnji dan... Tako lutajući zemljinim šarom, može dospjeti i u našu sredinu, a da ga mi i ne zapazimo, ne poznamo ga i očekamo sa dužnom pažnjom, pa mu se i nehotično zamjerimo, i izgubimo povoljnu priliku koja nam se ukazala da njegovim posredstvom zadobijemo milost božiju.....Zato, da se to ne bi desilo, predlažem da našeg Elijezera Fincija zadužimo da po cio dan strażarić na raskršću, na mjestu gdje se sporedni put odvaja od glavne carske džade i gdje se i inače nalazi turska straža koja naplaćuje maltarinu... Povjerićemo mu da otuda pažljivo posmatra glavni carski put, pa kad njime naidje Mesija, on će ga odmah poznati, na osnovu svih njemu poznatih tajnih znakova, zaustaviti ga, pozvati u goste i dovesti nama, pravo u hram, kako bismo mu odali poštu koju zaslužuje....

Bez većeg otpora, ubedjeni od svog hahama da to bi bilo najbolje i najjeftinije rešenje, opštinari se složiše i pošto porazgovraše sa Elijezerom i dobiše njegov pristanak, odluka bi uvedena u knjige i Elijezer stupi na svoju dužnost.

Prošlo je od tada mnogo godina ... I kao što obično biva u ovom našem naopako sročenom svetu, desile su se za to vreme i mnoge nepravde stvari. Medju ostalim i upad austrijske vojske, čija je prethodnica, sa velikim vojskovođjom princem Eugenom Savojskim na čelu, dopala i do Vrhbosne i u njoj popalila čaršiju i pašin saraj. Medju onima kojima je pošlo za rukom da izbegnu bio je i haham Cevi Aškenazi. Probio se do Dubrovnika, a otuda brodom dospoe čak do Hamburga, gde je neko vreme sa velikom čašću službovao. A pošto su se smirile prilike u Bosni i, austrijska vojska odstupila, haham Cevi Aškenazi, čeznući za starim krajem, u kome je proveo lepe trenutke života, opet se uputio u Sarajevo. Jašući na mazzi - budući da mu je konja branila turska vlast a magarca njegova uverenja - došao je do

4 Lektira

Blažuja i onda, izbivši na raskršnicu i put koji vodi uz Miljacku, naišao na tursku karulu i, preko puta, pod jednom nadstrešnicom, na nekog povijenog, sedobradog, skromno odevenog čoveka, koji mu pridje i pozdravi ga.

- Dobro nam došao, hahame Ceviju ! - javio se prihvativši mu povodac. -Ja sam Elijezer Finci, ako me se sjećate. A ovo je put za Vrhbosnu našu malu opštinu u kojoj ste bili rabin, neposredno pred upad austrijske vojske.

- Kako da ne. Svega se sjećam - odgovara rabin, rasejano prebirajući po mislima. - Opštini sam se i uputio. A ti, Elijezere, šta ti ovdje radiš? Čime se sad baviš? - Istim onim poslom koji ste mi vi svojevremeno poverili. Čekam da putem od Mostara naidje Mesija, pa da ga pre-tretnem, poznam ga i svratim u opštinu, kao ovo sad vas, poštovani hahame.

- Nije, znači, u mom odsustvu dolazio?

- Nije, na žalost. Jer da jeste, čulo bi se to nadaleko. A ne bi izgorjelo Sarajevo, niti bi bilo ovako naopako, kakvo je sada.

- Šta ćemo. Daće bog, pa će biti bolje. A ti? Kako si, Elijezere?

- Slava bogu! - veli on podižući pogled ka hahamu. - Živ sam i još na istoj dužnosti. Plata mi je, istina, mala, sasvim skromna, jedva dovoljna za život. Ali sam ja bar obezbijedjen. Imam sigurno namještenje, a posao je stalan, kao što ste se sami izvoljeli uvjeriti.

Readings

Erih Koš:

WAITING FOR MESSIAH

Well, at the time of Chacham Cevi Ashkenazi, the great and embittered opponent to the false Messiah Shabataj Cevi, who later had converted to Islam and had become the emperor's kapidžibasha (the main guard) during the sad, dark and dangerous, too dangerous times of oppression by viziers and pashas, when the obstinacy of D'elaludin pasha was the supreme law with no right of appeal, the people of all the three religions - two Christian and one Jewish - deprived of their rights, could expect that nothing short of a miracle might save them. Since the Jews could not hope to get support from Vienna or Rome neither from Moscow, they were turning their heads towards the east, believing that their salvation would come thanks to the Messiah, who might appear here one day, riding straight from Jerusalem on a donkey.

Among those who most eagerly believed in him and who hoped that he would bring them salvation was a man called Elijezer Finci, whose strength of belief and persistent messianic expectations resulted not only from general but also from special personal reasons. He was a poor man. A miserable person who had nothing. There was nobody that he could inherit something from. He had no success in any of his doings. Enthralled by the holy books and difficult to read and even more difficult to digest papers of mystery and imagination - Talmud, Cabala and Zohar, not resourceful, not smart, and rather confused he was incapable of any jobs that he tried in order to support his numerous family - wife and six children. He tried two or three trades - medical, herbal and matchmaking, but without any success. His patients were dying. The marriages were quickly falling apart. The complaints against him were ever increasing and he was threatened with imprisonment by the Sarajevo Muslim (the vizier's assistant), therefore the members of the Jewish community worried that he might bring some serious misfortune upon them had concluded that it would be better for them to solve his case, even at their own expense, even causing themselves damage, than to allow the Turkish authorities to interfere in their community matters. ... Figures presented by Efraim Katan, the community treasurer were clear. They had shown that by the money already spent on Elijezer Finci over a period of ten years they could have supported him and that it would have been better for them even if they had not benefited by anything from him over that time. Even that would have been better than to suffer damage from him constantly. "But where and how to keep him busy?" The community members who were gathered in a small room next to the synagogue wondered. Just to give him money not asking anything in return would be insulting for him, and also it would be a bad example for the others and would further prompt Elijezer Finci to try again with some job bringing upon them new danger which might provoke larger trouble. ... He was not capable either of being a teacher in a cheder or a primary school, although he was learned in religious matters, no doubt. ... He spoke so knowledgeably that no rabbis, chachams or most educated community members could understand him, especially when he would give explanations of the Biblebased on Cabala. The same was true when he would start a conversation on the forthcoming arrival of Messiah who would ensure a tranquil and happy life to all believers and righteous man, liberating them from the oppression under Dzelaludin pasha and his guard. According to Elijezar, the Messiah would also make the fivefold multiplication of anything useful to man

5 Readings

possible: fruit, wheat and cattle. It is possible that all this prompted Chacham Cevi A{kenazi, the rabbi of the community in Vrhbosna (previous name of Sarajevo) who was an embittered opponent of [abatj Cevi and of all the ostensible Messiahs, to suggest that Finci, with the Messiah always on his lips and his mind, should be entrusted with a special duty. This duty would be to look after the Messiah on behalf of the community. He would actually be something like a member of a formal welcome party. ... Haham Cevi grinned at this, so that it was not clear to the community members whether he was serious or whether he was provoking and teasing them.

- "As you well know and as claimed by all Messianic theories, the Messiah will not reveal himself immediately to the people. He will appear as a mysterious stranger, modestly riding on an ordinary donkey, wearing plain clothes, without a guide or servants, led only by his task and inspiration, collecting information for Doomsday. ... Thus wandering world wide, he may come among us without us noticing him or recognising him, failing to welcome him without paying due attention. Inadvertently we may offend him loosing in this way a favourable opportunity to gain the grace of God through him. ... Therefore, in order to prevent this from happening, I would like to suggest that Elijezer Finci should watch the crossing at the spot where the side way branches off from the imperial road and where anyway the Turkish guard collects the excise tax. ... He would be charged with the duty to attentively watch the imperial road all through the day. When the Messiah comes down that road he will be able to recognise him immediately on the basis of all the secret signs known to him. He would stop the Messiah inviting him to be our guest and would bring him to us straight to the synagogue so that we may show him the respects he deserves. ...

Without any major resistance convinced by their Haham that this would be the best and the least expensive solution, the community members agreed and after talking it over with Elijezer Finci they had obtained his consent. The decision was entered into the books and Elijezer took over his duty.

Many years went by since then ... and as is usually the case in this upside down world of ours, many unpleasant things took place. It included also, the Austrian army invasion. Its advance guard led by the Prince Eugene of Savoy reached as far as Vrhbosna setting fire to the market place and pasha's court. Haham Cevi Eshkenazi was among those who succeeded in escaping. He managed to make his way to Dubrovnik, and from there he got as far as Hamburg on board a ship. For some period of time he worked there with great honours. When the situation in Bosnia calmed down and the Austrian army withdrew, Haham Cevi Ashkenazi longing for his old homeland where he had spent enjoyable moments of his life, set off for Sarajevo again.

Riding a mule - since he was forbidden by the Turkish authorities to ride a horse and by his convictions to ride a donkey - he came to Blazuj and then emerging at the crossing and taking the road along Miljacka River he came to the Turkish watchtower and across it under a shed he saw a bent, modestly dressed man with a grey beard who approached and greeted him.

-Welcome to us Haham Cevi - he uttered taking the mule halter - my name is Elijezer Finci, if you still remember me. This, here, is the way to Vrhbosna, our small community in which you used to be our rabbi, immediately before the occupation of the Austrian army.

- But of course, I remember everything. - The rabbi answered absentmindedly - That is where I am going to. And what about you Elijezer, what are you doing? What are your preoccupations?
- I am performing the same job you entrusted me with at one time. I am

waiting for the Messiah to come along the road leading from Mostar in order to meet him and recognise him and to bring him to our community. Just the same as I am doing now with you our respectable Chacham.

- Does it mean that he has not come while I was absent?
- Regretfully enough he has not. Because if he had, it would be known in far off places. Sarajevo wouldn't be burnt down, nor would it be in such a bad state as it is now.
- What can we do? God will help us and everything will better. What about you? How are you, Elijezer?
- Glory to God! - says he lifting his eyes to the Chacham - I am alive and still doing the same job. It is true that my pay is low, very modest, hardly sufficient for life. But at least I am provided for. I have a safe position, and the job is permanent, as you yourself have witnessed it.

Translation: Branka Danon

6

Eliezer Papo

Med' Istokom i Zapadom

Nekad sam bio uvjeren da je zapadna kultura uspjela prodrijeti do svijesti većine ljudi našeg vremena, i nametnuti se, ako ne kao norma - a ono, barem, kao informacija. Držao sam da istočnjaci, htjeli - ne htjeli, o zapadu znaju mnogo - dok zapadnjaci o istoku uglavnom ne znaju mnogo više od onog što su sami htjeli da saznaju.

Prije par godina, imao sam priliku doći u Zagreb zajedno sa Avijem, prijateljem sa ješive, diplomiranim ekonomistom, rođenim Izraelcem, čiji su roditelji u Izrael stigli iz Egipta (u koji su, opet, stigli iz Sirije). Za njega je ovo bilo prvo putovanje u Evropu. Iako se odijevao zapadnjački, a engleski govorio sa američkim naglaskom; iako je vidio bezbroj američkih i evropskih filmova - svejedno je odavao zbuđenost i uzbuđenje koji prate susret sa novim i stranim. Po dolasku u Zagreb, ja sam otjesko kod nekih prijatelja - a on u Esplanadi. Kako se radilo o predvečerju **Roš ha-šana**, uveče smo se vidjeli u sinagogi - da bi se poslije službe svako uputio tamo gdje se smjestio.

Sutradan smo se ponovo našli u sinagogi. Poslije službe, Avi me počeo ispitivati o propisima vezanim za obdržavanje hrišćanskih praznika. Iznenađen njegovim iznenadnim interesom za Hrišćanstvo, ne mogoh se uzdržati a da ne zapitam za neposredni uzrok ovog interesa - na šta mi Avi ispriča kako se uvijek vratilo u Esplanadu, i kako mu je momak na recepciji predao magnetsku karticu koja je služila umjesto ključa. Kako se radilo o prazniku, i kako je Avi ortodoksin Jevrej koji se subotom i praznikom običava uzdržavati od paljenja i gašenja svih strujnih naprava (koristeći samo one koje su uključene prije praznika) - on mrtvo ozbiljno saopšti recepcioneru na svom američkom engleskom da je danas praznik - te stoga ne može otvoriti vrata magnetnom karticom. (U Izraelu subotom i praznikom na recepcijama hotela, kao i u hotelskim restoranima, uglavnom rade pripadnici drugih vjerezakona koji nisu obavezni obdržavati propise **Šabata** i praznika. Dodatni problem, koji se sastoji u činjenici da je Jevrejima zabranjeno tražiti eksplicitno od podanika drugih vjerezakona da za njih obavljaju poslove koji su samim Jevrejima zabranjeni na **Šabat** ili praznik, riješen je na različite načine, u zavisnosti od "stepena ozbiljnosti" zabrane, kao i od toga da li se radi o ličnoj ili opštoj potrebi, ugodi ili vjerskoj obavezi i sl. U slučaju upravljanja električnim napravama uobičajeno je među ortodoksinim Jevrejima da se ljudima drugih zakona ne govori direktno o namjeravanoj radnji, nego se na nju radije, aludira.)

No, da se mi vratimo našoj priči. Recepcioner, koji naravno, nikako nije mogao povezati kakve bi veze mogao praznik imati sa otvaranjem i zatvaranjem vrata, dođe do zaključka da nije dobro razumio strankeve riječi - te odlučivši da prvom prilikom malo obnovi engleski, pohita da stranke razgovor koji ga je dovodio u neugodnu situaciju. Stoga se snishodljivo nasmiješi Aviju i, pružajući mu karticu, promrmlja: *Onda, sretan vam praznik.*

Avi, naviknut da u Izraelu svi razumiju značenje njegove aluzije, doživje recepcionerovu nespremnost da mu sam otvori vrata sobe, ako ne kao izraz antisemitizma - a ono, u najmanju ruku, kao izraz krajnje nepristojnosti. Stoga, ponovi glasnije: *Kažem, imamo praznik - pa ne mogu otvoriti vrata.* Na kraju rečenice još namignu na desno oko, kako bi sasvim odagnao svako eventualno nerazumijevanje.

Recepcioner, sada već zabrinut za strankevo zdravlje, zapita: *Sprechen Sie Deutsch?* Na šta Avi, kako i priliči potomku aleksandrijskih Jevreja, odgovori sa: *Parlez Vous Français?*

Šef recepcije, koji je izdaleka uvidio da recepcioner ima problema sa gostom, sam pristupi strancu i, odgurnuvši svog podređenog pogledom, zapita na engleskom: *Kako vam mogu pomoći, gospodine?*

Avi, ohrabren pojavom pretpostavljenog, još uvijek upućujući ljutite poglede recepcioneru, objasni smirenim glasom (kao da je to stvar koja se podrazumijeva), da je danas praznik - te stoga on ne može otvoriti vrata.

Šef recepcije, koji se sad sam zabrinu za strankevo zdravlje, na to upita: *Da li biste možda željeli da vam mi otvorimo vrata?*

Avi, koji nije htio direktnim odgovorom prekršiti običaj koji nalaže da se u ovakvoj situaciji čovjeku drugog zakona samo da naslutiti šta se od njega očekuje - bez eksplicitnog zahtjeva, odgovori: *Kako hoćete.*

Na šta šef recepcije, koji očigledno nije imao baš mnogo smisla za pravne finese, odvrati: *Znate, naši gosti obično sami otvaraju vrata svojih soba - ali ako je vama praznik (ovdje značajno pogleda Avija pogledom koji je trebalo da znači: ako si normalan - onda se zavitaš), pa vi ne možete otvoriti vrata - mi smo spremni da to obavimo za vas, ako je to ono što vi hoćete.*

Avi polako počeo gubiti strpljenje. Način na koji su se oba hotelska službenika pravila ljudim, je već prelazio granice dobrog ukusa, stoga postade drskijim: *Ne vidim u čemu je problem. Kao što mi je zabranjeno da otvorim vrata - tako mi je zabranjeno da vama kažem da ih vi otvorite za mene. Ako ih, međutim, vi otvorite sami od sebe, onda ja mogu ući u sobu.*

Šef, zainteresovan da se što prije riješi ekscentričnog gosta, koji izmišlja praznike i propise vezane za njih, samo naloži recepcioneru da gostu otvori vrata.

Iznerviran bezobrazlukom službenika, ali i sretan što se cijela priča polako primicala kraju, Avi se polako uputi za službenikom. Ali, ne leži vrže, ovaj pozva lift i okrenuvši s prema Aviju, uljudno mu ponudi da uđe prije njega. Ne znajući da li da ovo shvati kao ličnu uvredu, Avi počeo tražiti na mladićevu licu tragove cinizma - pa kako ih ne nađe, dođe do zaključka da je mladić ili glup ili neobrazovan - ali u svakom slučaju nije zlonamjeran - te stoga odgovori pomirljivo: *Znate, praznik je, pa ću ja, radije, pješke.* Na šta ga mladić samo pogleda sažaljivo i promrmlja: *Da, da, svakako - sretan praznik.*

Na spratu, čekala su ga otvorena vrata i novo iznenađenje. Sobarica je ugasila svjetlo koje je, krenuvši za sinagogu, ostavio upaljeno. Nemajući više živaca da se svada sa recepcijom ili da im objašnjava kako je i zašto ostavio svjetlo, Avi, na svoju veliku radost otkri da je svjetlo u kupatilu promaklo sobaričnoj kontroli - te, otvorivši vrata od kupatila ne bi li koliko-toliko svjetla ušlo u sobu, sjede da u polumraku pojedje košer večeru koju je donio iz Izraela. Nemajući mnogo dodatnih opcija u mraku u kome se našao, Avi leže da spava.

Ujutro, poslije službe u sinagogi, Avi je jedva čekao priliku da prodiskutuje čudno ponašanje službenika hotela sa nekim ko poznaje obje kulture i oba mentaliteta. Pokušavao sam da mu objasnim da koncept praznika u Hrišćanstvu ne počiva na ideji zakona i propisa, stvari koje se smiju, ne smiju ili moraju raditi za praznik. Da hrišćanski praznici slave ili neki događaj iz Isusovog života (koji, po hrišćanskom učenju ima kosmičku vrijednost) ili uspomenu na nekog sveca. Da Hrišćanstvo ne počiva na ideji božanskih zapovjesti - nego božanske žrtve i milosti. Da, iako je na hrišćanske praznike zabranjen rad - on, ipak, nije definisan pravno - nego radije konceptualno. No, kada me, nakon desetominutnog izlaganja, Avi prekiđe pitanjem: *Da li to znači da Hrišćani na Božić recimo, ili na Uskrs, koriste struju?* - uvidjeh da moje dotadašnje ubjedenje, iskazano na početku ovog teksta, srećom, ne odgovara istini.

EAST AND WEST - IN BETWEEN

by Eliezer Papo

There were times when I was convinced that the Western culture managed to get to the conscience of the best part of the people living in our time and impose itself if not as a norm – then at least as an information. I thought that the people from the East, whether they liked it or not, know quite a lot about the West – while the Westerns do not know much more about the East than the facts that they themselves wanted to learn.

Some years ago I happened to go to Zagreb together with Avi, a friend from the Yeshiva. He is an economy graduate. His parents came to Israel from Egypt (where they had come from Syria). This was his first trip to Europe. Although he dressed in the Western style, spoke in English with an American accent, had seen numerous American and European films it was clear that he was confused and excited due to the encounter with new and foreign things. When coming to Zagreb I stayed with some friends – and he at the Esplanada Hotel. It was the Rosh Hashanah evening and we met at the synagogue. After the service we went to our respective accommodations.

The next morning we met again at the synagogue. After the service Avi started asking me questions about the regulations referring to the observation of Christian holidays. Surprised by his sudden interest for Christianity I could not resist my curiosity and asked what was the immediate reason for it. Avi told me how the previous evening he came back to Esplanada and how the receptionist handed him the magnet card to be used as a key to his room. Avi is an orthodox Jew. He is not switching on or off any electric devices (he uses only those switched on before the holidays). He explained to the receptionist very seriously in his English with the American accent that it was his holiday and that therefore he could not open the door with the magnet card. (In Israel most of the staff working at hotel receptions and restaurants on Shabbat and other holidays come from other religions and therefore are under no obligation to observe the pertaining rules. The other problem is that it is forbidden for the Jews to explicitly ask the members of other religions to perform for them jobs forbidden for the Jews on Shabbat or other holidays. There are several solutions to that depending on how much seriousness is attached to a prohibition. It is also necessary to take into account whether it is a general or an individual necessity, satisfaction, or religious obligation etc. The usual practice among orthodox Jews

when dealing with electrical appliances is not to say directly what is the intended operation, preferably this should be hinted to the members of other religions.)

But, let us go back to our story. The receptionist, of course, could not understand what the holiday has to do with the opening and closing of the door and thus he came to the conclusion that he had not understood properly what the foreigner said. He decided that he would brush up his English as soon as he was given the opportunity and tried to bring this unpleasant conversation to a quick end. Crawling he smiled at Avi handed him the card and mumbled: *Well, a pleasant holiday.* Avi who was used to it that everybody in Israel understood his allusion took the receptionist's clumsiness and the fact that he had not opened the room door for him not necessarily as an expression of anti-Semitism, but certainly an expression of extreme rudeness. Therefor he repeated in a louder voice: *I say, it is my holiday today and I cannot open the door.* At the same time he winked his right eye in order to remove any possible misunderstanding.

The receptionist worried by then for the foreigner's health asked: *Sprechen Sie Deutsch?*

Avi responded with a: *Parlez vous française*, as becomes a descendant of Jews from Alexandria.

Realising that a member of his staff was having problems with a guest the head receptionist walked up to the scene giving a sign to his assistant with his eyes to withdraw and then asked: *How can I help you?*

Avi, encouraged by the appearance of a senior member of the staff but still casting angry glances in the direction of the receptionist explained in a calm voice that it was holiday that day and that therefore he could not open his door.

The head receptionist, whose turn it was to start worrying about the foreigner's health asked: *Would you like us to open the door for you?*

Refusing to give a direct answer, as the custom is, Avi answered: *As you please.*

The head receptionist, who obviously had no feeling for legal finesse, answered: *You know, our guests usually open the doors to their rooms themselves, but if it is your holiday* (here he looked at Avi with an expression which meant: if you are normal then you are teasing me) *and if you cannot open the door – we are prepared to do it for you, if that is the thing you want.* Avi started losing his patience slowly. The way both these people pretended not to understand things was already beyond any decency limits and accordingly he became more insistent: *I cannot see where is the problem. It is forbidden for me to open the door – but it is also forbidden for me to tell you to open it for me. But should you open it on your own accord, I can enter the room.*

The head receptionist, eager to quickly get rid of the eccentric guest who imagines holidays and rules governing them told the receptionist to open the door for the guest.

Irritated by the rudeness of the staff, but on the other hand glad that the whole affair is slowly coming to an end, Avi started moving slowly behind the man. Yet, there is always something unexpected. The man called for the lift and turning to Avi, he politely offered him to enter it. Not sure whether to take as an insult, Avi started searching the face of the young man for signs of cynicism and as he could not see any he came to the conclusion that he was either stupid or uneducated – but in any case that it was not malicious. With a tone of reconciliation he answered: *You know it is a holiday and I would rather climb the stairs.* The young man looked at him with pity and mumbled: *Yes, yes, of course. Have a pleasant holiday.*

When he got to his floor an open door and another surprise were waiting for him. The maid had turned off the light which he had left when leaving for the synagogue. Not disposed for another dispute with the receptionists and not willing to explain why and how he left the light on Avi was quite happy to find that the light in the bathroom escaped the maid's control. He opened the door to the bathroom to let some light enter the room and set to eat his kosher dinner brought by him from Israel. Not having many other options in the darkness Avi went to sleep.

The next morning after the service in the synagogue, Avi could not wait for an opportunity to discuss the strange behaviour of the hotel staff with somebody familiar with both cultures and both mentalities. I tried to explain to him that the concept of holidays in Christianity is not based on the idea of law and regulations, on things that may be done, must not be done or must be done on a holiday. Christian holidays, I said, are to celebrate an event from Christ's life (which has a cosmic value according to Christianity) or to remember a saint. Christianity is not based on the idea of God's commands – but on God's sacrifice and grace. Although no work is allowed on Christian holidays – this is not legally defined – but rather conceptually. After ten minutes of my explanations Avi interrupted me with the question: *Does it really mean that on Christmas or for Easter the Christians use electricity.* At that moment I realised that luckily my conviction mentioned at the beginning of this story does not reflect reality.

Translation : Branka Danon

**Darija Stojnić:
To My Friend A.**

(Extract)

I hadn't heard or known anything about her for years although we used to be good friends. It wasn't even known to me whether she stayed in Sarajevo and indeed whether she was alive. She has been present in my thoughts all these years, but as it often happens I would think of her for a while then neither she, nor anybody else would come to my mind for long periods of time. The people from Sarajevo that I occasionally was in touch with had other concerns and every contact would end with the well-known phrase: "My best regards to all those who still remember me." Nobody ever reciprocated as far as I know.

Well, not too early nor too late one Saturday morning, when I figured to myself that she was having her eye-opening morning coffee I made some more coffee for myself feeling excited and happy. After all, so many years have passed.

I dialled the number and then ... a voice ... the same voice ... "Hello" - I knew it was hers.

"Good morning, Darija speaking...". Silence on the other side. I repeated my wishes for a good morning and my name and asked: "Are you glad to hear me"... Silence again ... and then the torrent started ... "Do you know which year it is today? For seven years I haven't heard even one word from you. Had you called me a year ago I would have hung up on you, but today I am just about able to talk to you after some thinking. I know everything about you. I even know that you spoke on the phone to some people that I also know. Also, I have been to London, and I knew that you were there, but it never occurred to me to give you a call." and on and on and on...

I tried to insert a few words in between these cruel accusations. I even uttered "Sorry", but more as an expression of politeness, because frankly speaking I did not feel guilty. How should I apologise and why? I have paid my heavy dues to the Sarajevo War, and am still paying. I do not feel like apologising to anybody and I can't understand what am I blamed for.

Luckily enough the conversation came to an end somehow. It was my sincere wish to keep in touch with her that is why I finally asked her whether I could give her a call again. She replied: "You can, but don't hurry..."

When I hung up I felt awful. The first thought that went through my mind was: "Why do I need all this? Why should I spend my own money only to upset myself."

After a few days my thoughts started to settle down and I started comprehending what was going on.

My dear A, my friend is embittered and disappointed because I did not get in touch with her all these years. When put like that she is right. But how could I tell her without offending her even more, that I had used the first realistic opportunity to talk to her. How could I tell her that I had painful priorities in my life, while my mother was still in Sarajevo and even later, and that I thought of nobody else? How could I explain to her that during all these years I needed and still need enormous energy in order to be able to endure my life in exile?

Who would be willing to understand this? Regretfully, there is no reasoning in this case, because there is only one decisive fact. She has stayed behind, I have left.

My A asked me: "Do you know that my mother died during the war?" I honestly answered that I didn't know and added: "Do you know that my mother also died in the war?" There was no sound on the other side of the line.

How could I explain to her that I do not even know where my mother's grave is? How could I explain to her that for four days I did not know that my mother had died because Sarajevo was cut off? Is there anybody who would like to hear or understand how helpless one feels not being able to do anything for her ill mother, not even to be by her bed at that last moment?

No, nobody. Everybody is deaf. People probably think, "The lights of a metropolis ease the grief for the loss of a mother for refugees in London because the life is pleasant and easy, and they don't think of the deaths of those they love. It is disgraceful indeed to think like that. What should I have said? Where had I been all these years and why hadn't I called her?"

Most people from Sarajevo, I am sorry to say it, share their unity in division: THEY and WE. I do understand. The war was horrible. But is there any sense? This is still another division that we, who have escaped, think to be unjust because it eliminates us. We do not understand why, for God's sake? Why? Why? Why?

After seven months of Sarajevo hell I stood at the seafront in Makarska at three o'clock in the morning with my child, no penny in my pocket and with two suitcases containing clothes. I was smelly, filthy, hungry and hysterical with no idea where to go. Who would be interested to hear that story? I must be silent, because my agony seems to be a joke only in comparison to what happened in Sarajevo, but I suffered immensely. The final stage of my suffering is in London. From Sarajevo's bottomless perspective it may seem like a Lottery prize, but in the bitter reality of everyday life it is another of my curses for all those enemies who have destroyed our country. My life is still a difficult one, but I do have the strength to persist and to prepare my son for a life in which nobody will ask him to die for somebody's "holy" national cause. My son will not be a soldier in anybody's army.

Let's leave everything alone. I have come to my decision. But, still, I can't see or feel or recognise why I am guilty and who says so. Am I a traitor? What or who have I betrayed? Because I did not want to be a live target, or because I was lucky enough to be on somebody's list to get out, or because my head was dearer to me than my possessions? Is that my crime?

It is certain that my neighbours thought so when they passed their verdict and immediately executed it dragging out from my flat all the things that made my life there - paintings, memories, bedding or pots. I left a flat full of many things. Today there is almost nothing but bare walls. What is the verdict? I don't know. I can see only the execution. Is it because shells were falling on Sarajevo? Have I been dropping them from London? They fell on my mother, father, family, my friends and on my city. Could the siege of the city be less criminal if I had stayed behind? I am sorry, it couldn't. But this has not prevented my neighbours from plundering my flat or some of my friends from forgetting or condemning me. Why? It is because I left. It is a new type of crime not entered in any legislation books, but it exists very much in the souls of people. It is difficult to say what is worse.

There are not many who could find the strength to say, "We had an awful time, but we know that you have not enjoyed yourself either. Let's share the great, the too great misery." Usually we start crying on the phone after which we start planning to see each other as soon as possible. These people hadn't actually been singing in the hell of Sarajevo, on the contrary, they haven't used their misfortune wrapped around them to provide a completely impenetrable shield which would keep their bitterness intact.

Will the division into "THEM" and "US" remain as an eternal bottomless hole. I don't know, but I do know that I would have been very happy if my friend A had given me a call while in London which would have given us the opportunity to mourn together over our dead mothers.

One thing is certain. Never again will we be sitting together in an exclusive Sarajevo wine bar drinking expensive Slovenian wine having snacks of Pag cheese, while commenting on the performance by the Yugoslav Drama Theatre from Belgrade. That is A. from my memories.

Is there any hope for the two of us? I don't know. I still do think that there is. Why? Because I think that our friendship was frank and happy, and this evil is monstrous and temporary. One hopes.

Translation: Branka Danon

**"Momčičeva" priča:
SERENADA ZA ANU**

Čuo sam neki žagor pod prozorom i pomislih da su došli da ubiju mog oca. A onda je violina dovela sve u sumnju i oslobodila me straha. Taj koji je svirao pod našim prozorom nije bio virtuoza, ali je, očigledno, bio zaljubljen u moju sestru Anu. Violina je imala glas skoro ljudski. Neko je, do ušiju zaljubljen u zvezde, u moju sestru Anu, pevao stidljivo, trudeći se da dá svom glasu što veću muškost i dubinu. Ipak je to pevanje ličilo na šaputanje: *Zašto je Gospod stvorio ljubav... Zašto su noći...*

Onda Ana najzad pronade šibice i ja je videh pri toj svetlosti, kao u magnovenju, kako stoji iza zavese, u belom. A kada se vratila i ponovo legla, začuh kako moja majka, dimuta, skoro poslovično reče:

"Ana, zapamti to jednom zauvek. Kada se nekom drži podoknica, onda treba zapaliti šibicu. To je znak otmene pažnje."

Smiren majčinim glasom, ja sam ponovo tonuo u san kao u šumu mirisa, kao u zelenu livadu.

Ujutro smo našli u prozoru grančicu jabukovog cveta, sličnu srebrnoj kruni, i dve-tri razbuktale crvene ruže. I još pre nego što nas je (sutrada u školi) pitala učiteljica: "Koji je to magarac gazio noćas po bašti", ja sam još ujutro, tako reći po mirisu, prepoznao cveće iz bašte gospode Rigo, jer ja sam vezivao ruže, podsecao jorgovan.

Nisam hteo da kažem da je - sudeći po glasu - taj magarac što brsti ruže bio gospodin Fuks mladi, obučar, zaljubljen kradom u moju sestru Anu.

Ana, reci, da li sam sve to izmislio?

(Cveće i mirise.)

Iz knjige Danila Kiša "RANIJADI"

Danilo Kiš,
Subotica 1937

Josip PAVIČIĆ

ROSA NOVOG DANA

Jutarnje sunce
pozlatilo
daleke gorske vrhunce...

kraj njega jarkim
plamenom
gori crveni mak.

Poigrava lahor
kroz vlažnu poljanu
- iz trave se vinula ševa
u susret novom
danu.

Gle, doplesala leptirica,
sićušna livadna vila -
sjeda na listak i suši
providna mokra krila...

Njiše se rascvala glavica
kudravog strička,
blistaju rosne oči
modrog različka...
Cvjetnu čašku razvijo
pospani slak,

I dok se krune kapljice
sa svake rosne
grane
- pod nebom cvrkut
ševe:
"Zdravo, novi dane!"

Sa slovenačkog preveo Gustav Krklec

Oton ŽUPANČIĆ

ŽABE

Rega, rega, rega, rega
sve nas teža mori žega,
po dnu bare sunce gega,
rega, rega, bit će svega.

Kvak, kvak,
gle, oblak,
i oblaka čopor jak,

Kum, kum,
slušaj šum!

Kum, kum,
čuj, niz drum
dolazi nam s juga šum.

pun kabao nosi svak,
to je za nas dobar znak!
Rega, rega, rega, rega
dokle ova strašna žega?

Kvak, kvak,
gle oblak!

Sa slovenačkog preveo Gustav Krklec

D r u š t v o

Kratka priča

Ovu kratku priču sam počeo da pišem u svojoj kancelariji, jer danas nemam Baš puno posla. Ja radim u finansijskom odijelu jedne Američke multinacionalne software kompanije. Moja kancelarija se nalazi nekih 40-ak kilometara od Heathrow-a, to je mjesto gdje počinje priča za sve nas koji čitaju ovaj tekst. Ja sam sletio u Britaniju, 2. novembra '92, šest dana prije mog 16-og rođendana.

Danas mi je jako dosadno, moj bos je u Cincinnati-u dvije sedmice, menadžerica je u Gani. Ja sjedim ovde sam, pet i petnaest je i jedva čekam da odem na piće sa kolegama sa posla, a poslije da odem u "Zlatni Papagaj" sa Bocom, Mukijem, Tutom i ostalima. Tako da je to do vas, moji dragi čitaoci, da zaključite jesam li se ja integrisao u ovo kosmopolitsko društvo ili ne.

Aleksandar Ungar

A Short Story

I have started writing this short story in my office, since I do not have too much work to do today. I work in the Finance Department of an American multinational software company. The office is based some 25 miles from Heathrow, the place where the story begins for almost all of us who are reading this. I touched down on British soil on 2nd of November 1992, six days before my 16th birthday.

Today is a very boring day, since my boss is in Cincinnati for two weeks and my Account manager had left for Ghana. I am sitting here on my own, it is a quarter past five pm, and I cannot wait to go for a drink with my colleagues from work and after that to Night Club "Venom" (Zlatni Papagaj) with Boca, Muki, Tuta the and others.

So, it is up to you, my dear readers to conclude whether I have integrated into this cosmopolitan society, or not.

Aleksandar Ungar

Š a l e

J o k e s

Vječnost

Sara pita rabina kako bi mogla živjeti vječno.
 "Šta najviše volite da radite?"
 "Da kuptjem, jedem kolače i gledam televiziju..."
 "Od sada morate prestati sve to da radite"
 "A hoću li onda živjeti vječno?"
 "Ne znam, ali će vam sigurno izgledati tako..."

Šansa

Dvije dobre Jevrejke, majka i kćerka, imale su zajedničku ambiciju - dobro se udati za bogatog Jevrejina i tako riješiti briga. Ljepuškasta kćerka se zaposlila kod g. Majera u industriji konfekcije. Jednog dana, uplakana reče majci:

- Mati, ja sam trudna!
 Zaprepaštena, ali sabrana mati upita:
 - Znaš li oca?

- Nije dobro majko, u pitanju je gazda.
 Ne časeći, majka se spremi i ravno g. Majeru u kancelariju.
 - Ne trudite se da poričete! Sve znam. Šta mislite da uradite?

- Udite gospodo, sve ću vam objasniti - reče g. Majer dobronamjerno. Ja sam kćerki obezbijedio stalnu kontrolu, elitno porodište, vrhunske babice. Imaće doživotno luksuzan stan i godišnji prihod od \$ 120.000. Djetetova budućnost je zagarantovana.

Ne dade se mati zbuniti. Trebalo joj je samo par trenutaka da upita:

- G. Majer, sve je to lijepo. Ali, ako ona, oprost mi Svevišnji, slučajno pobaci, hoćete li joj dati drugu šansu?

13

S o c i e t y

Klub / Club

05.01.2000. Još se nismo oporavili od slavlja i dočeka Nove 2000. godine, a već smo krenuli sa radom. Prvo okupljanje u ovoj godini obilježili smo sa Dr Marian Wenzel, koja nam je predstavila svoj rad na obnovi i očuvanju spomenika kulture u Bosni i Hercegovini.

19.01.2000. Ove srijede smo nastavili sa ciklusom majstora kuhinje. Gospodin Nick Lipley nas je svijui oduševio svojim kulinarskim vještinama.

26.01.2000. Vrijeme provodimo uz slobodne aktivnosti.

02.02.2000. Časkanje, kafa, karte, šah,

09.02.2000. Gospodin Tiho Čavić je bio majstor kuhinje za ovu srijedu. Ovom prilikom je otkrio svoj kulinarski talent.

16.02.2000. Provodimo vrijeme veselo listajući novo izdanje našeg lista. Dakle, izašao je SaLon broj 16.

23.02.2000. Odlučili smo unijeti još jedan vid zabave u Klub. Organizujemo takmičenje u pikadu. Ove kao i naredne srijede slijedi sklapanje timova i uvježbavanje.

01.03.2000. Ko namjerava učestvovati u takmičenju pikada provodi ovo veće u uvježbavanju. Svi ostali vrijeme provode po izboru.

08.03.2000. Sara Levinger, Inge Ovadija i Boris Montiljo imali su težak zadatak. Morali su izabrati najboljeg kuhara za 99. godinu. Konkurencija je bila izuzetno jaka. Međutim, prva nagrada zaslužno je pripala Radovanu Žerajiću. Za svoj trud dobio je kuharsku kapu i kecelju.

Takode su podijeljene dvije utješne nagrade; hvataljke za šerpe Boriši Ristiću, a Albertu Kamhiju kuhinjske krpe.

Nadam se da će im ove nagrade dati podstreka da šire i razvijaju svoje kulinarske sposobnosti!

15.03.2000. Slobodne aktivnosti.

22.03.2000. I ove godine smo obilježili Purim. Bilo je živo, veselo uz pjesmu, igru, čevapčiće i kolačiće. Svi oni koji nisu bili prisutni ovo veće ne znaju šta su propustili.

29.03.2000. Održano je veoma interesantno predavanje o pojmovima, značaju i uticaju Kabale na jevrejski narod. Predavač je bio Rabin Zvi Telsner. Nadamo se da ćemo u narednim sedmicama imati priliku da nastavimo razgovor na ovu temu.

Maja Đurđevac

Vijesti / News

Dragan Ungar se zaposlio u Jewish Care-u; Branka i Milena Danon prvenci u Zajednici - dobile britanako državljanstvo; Ognjen Ristić na školskom takmičenju dobio nagradno putovanje u Nepal

Sa žalošću javljamo da je u decembru 1999 g. u Australiji umro Mosko - Šita - Salom. Njegovim Erni, Rut, Silviju i unucima prenosimo izraz iskrenog saučesća i želimo dug život

14

D r u š t v o

Nasi recepti Our Recipes

Završeno je takmičenje muškaraca - majstora kubinje. Prvu nagradu - kuharsku kapu i kecelju osvojio je Radovan Žerajić, drugu - rukavice za remu - Dragan Ungar a treću i četvrtu dijelo Draško Suvajdzid i Albert Kamhi. Redakcija objavljuje recept tradicionalnog sefardskog "pastela" autora Mirka Ovadije

Nela Ovadia-Pinto, rođena Finci., 89 godina

PASTEL - TRADICIONALNO JELO BOSANSKIH SEFARDA

Potreban materijal:

1/ Nadjev (fila)

Mljeveno govede meso 500 gr, veća glavica luka, dvije supene kašike brašna, tri supene kašike ulja, so, biber

2/ Tijesto

Oko 1 kgr običnog pšeničnog brašna, 3 supene kašike ulja, jedan žutanjak, so

Ova količina materijala je dovoljna za pripremu tri kružne tepsije pastela, promjera oko 35 cm, ili četiri manje- oko 25 cm

Príprema:

Prvo pripremamo tijesto, jer je dobro da tijesto poslije miješanja neko vrijeme stoji, recimo ½ sata na sobnoj temperaturi. U dublji sud za miješanje tijesta uspomemo brašno, ali ostavimo otprilike trećinu u kesu, jer je kod miješanja neophodno dodavati brašno da se tijesto odvoji od zidova suda i sa rukavica (dlanova), a i u slučaju da smo zamijesili previše mekano tijesto.

Brašno malo pritisnemo u sredini da se formira udubljenje u koje uspomemo ulje, žutanjak i sol (supena kašika soli). Sada postepeno dodajemo toplu vodu i sve zajedno miješamo šakom. Potrebno je oko ½ litre vode, ali tijesto se može prema nahodanju pripremiti mekše ili tvrđe. Tijesto se mijesi najmanje 7-8 minuta uz dodavanje brašna sa strane suda i na šaku, sve dok se ne počne samo odvajati od zidova suda i prstiju. Na kraju formiramo urednu kuglu tijesta pospomemo malo brašnom prekrijemo zaštitnim papirom i krpom i ostavimo tijesto da stoji.

Nadjev pripremamo u većoj i dubljoj tavi ili šerpi sa drškom. U tavu stavimo ulje- oko tri supene kašike, a može i više ili manje,

zavisno od ocjenjene masnoće mesa. Glavicu luka očistimo od ljuske, isitnimo ručno ili uz upotrebu procesora i uspomemo u tavu sa prethodno zagrijanim uljem, da se luk propeče (izdinsta). Kada je luk staklast, dodamo meso i pomiješamo s lukom i pečemo nedugo dalje, tek toliko da mso prestane biti crveno. Kada ocijenimo da je svo meso promijenilo boju, posolimo (ravna kašika soli), pobiberimo prema ukusu i dodamo 2-3 dl vode u koje smo prethodno umiješali 2-3 kašike brašna. To se još kratko, oko dvije minute grije "da baci ključ", da bi se brašno prokuhalo i integriralo. Rezultat je supasta mesna masa, koju treba ostaviti barem 5 min da se prohladi.

Sada pristupamo pravljenju pastela.

Tijesto razdjelimo na 6, odnosno 8 dijelova (kugli) - dva puta toliko, koliko imamo tepsija. Debelom oklagijom razvaljamo tijesto: prvo jednu kuglu, prekrijemo dno tepsije koja je prethodno dobro premazana uljem, zatim drugu. Sada raspoređujemo nadjev u tankom sloju, vodeći računa da upotrijebimo oko 1/3 ukupne mase. Na to se uz upotrebu oklagije nadnese gornji sloj tijesta, spoji pritiskanjem po rubovima sa donjim, te se obreže po rubu tepsije nožem. Poslije se još jednom prode palcem i kažiprtom uvrtanjem po cijelom rubu tepsije, da bi se tijesta bolje spojila a i iz dekorativnih razloga.

Prije stavljanja u rernu pastel se odozgo dobro popraska uljem a rubovi se pažljivo premažu pa ne izgore i budu ukusni. Rema treba biti jako zagrijana i svaka tepsija se peče oko 15 minuta.

Dobro pripremljeni patel se jako napuše prilikom pečenja.

Pastel je najbolje jesti dok je vruć, ali mnogi ga vole i kada se ohladi.

Zabilježio: Mirko Ovadia

15

Sadržaj/Content

Vrijeme, ljudi, sjećanja:

Milena Danon: Živjela sam u Izraelu	2,3
Lektira: Erih Koš	4,5
Readings: Erih Koš	5,6
Literarni prilog:	

Eliezer Papo: Međ' Istokom i Zapadom	} 7-11
Eliezer Papo: East and West - in Between	
Darija Stojnić: To my Friend A (excerpt)	

Društvo/ Society:

Rubrika za mlade/ Youth Column	12
Aleksandar Ungar	13
Šale / Jokes	13
Klub/Club	14
Vijesti/News	14
Naši recepti - Pastel	15

Prikaz/Review:

Nick Lipley: Raditi zajedno/Working together ..17,18

IZDAVAČ <> PUBLISHER

Jevrejska Zajednica "Prijatelji La Benevolencije" London
Jewish Society "The Friends of La Benevolencija" London

ADRESA <> ADDRESS

Shalvata - Jewish Care, Att Mr Branko Danon
Parson Street - Corner of the Church Road
London NW4 1QA

UREDNIK <> EDITOR

Predrag Finci

TEHNIČKI UREDNIK <> DESIGN AND
I KOMPJUTERSKA <> COMPUTER

OBRADA PROCESSING

Dejan Stojnić

LEKTORI <> TEXT EDITORS

Milan Uzelac

Myra Green

REDAKCIJA <> EDITORIAL BOARD

Branka Danon, Branko Danon, Maja Đurđević

Želimir Kučinović, Anđelko Ristić, Milan Uzelac, Vesna Domany-Hardy

SaLon je besplatan i izlazi tromjesečno

SaLon is free of charge and published quarterly

Mišljenja u SaLonu nisu nužno i stajališta urednika ili izdavača.
The opinions expressed in SaLon are not necessarily those of the
editors or the publisher.

Ÿ SaLon

Printed by Freedman Brothers Printers

Nick Lipley

RADITI ZAJEDNO

Sonja kod Maje u Terra galeriji

Maji je još uvijek teško objasniti šta to u Sonjinim slikama izaziva kod nje osjećaj da je ponovo kod kuće.

Njih dvije se ne mogu pozvati na zajedničku prošlost u sastavu Jevrejske opštine u Sarajevu, niti mogu govoriti o zajedničkom bježanju iz bivše Jugoslavije, prije bezmalo jedne decenije.

Bez simbola, bez orijentira, bez tema koje bi svjedočile o zajedničkoj prošlosti. Ipak, kaže Maja, likovi koji sada posmatraju sa zidova njene Zapadno Londonske galerije čine joj se "poznatim".

Maja Mladenović i Sonja Radan su se upoznale tek prije dva mjeseca u jednom restoranu u zahuktalom kvartu Kensal Rise, dijelu sjevernog Londona, u kojem je Sonja upravo izlagala. Njeni radovi su bili najvećim dijelom na svili, ali našlo se tu i ulja i kombinovane tehnike na platnu.

Sonjina reputacija je izazivala znatilju Maje - galeriste, ali to veće nije izišla sa namjerom da prihvati da sama izloži Sonjin opus već narednog mjeseca.

"Bilo je to čudnovato", kaže Maja, "Kada sam ušla, odmah sam znala da dijelimo neku vrstu, kako da kažem, nasljeđa. U momentu mi je bilo jasno da će se Sonjin rad savršeno uklopiti u moje planove za Terra-u.

Tek kada je pao dogovor o saradnji, Maja i Sonja su ustanovili koliko su, ustvari, već imale zajedničkog. Obje su pobjegle iz Sarajeva neovisno jedna od druge, početkom devedesetih, Sonja sa kćerkom i mužem, a Maja sa, kako reče - "jednom torbom u ruci". Obje su svoje prve mjesecu u Velikoj Britaniji provele u istom jevrejskom prihvatilištu u Kilburnu, promašivši jedna drugu za svega nekoliko nedelja. Nakon osam godina, njihovi putevi će se ponovo ukrstiti, ovog puta ne kao izbjeglice već kao umjetnik i vlasnik galerije.

Sonja je izlagač sa značajnim iskustvom u Velikoj Britaniji. Njen Curriculum Vitae ukazuje na niz samostalnih i kolektivnih izložbi u galerijama uključivo Ben Uri Art Gallery, Sternberg Centre for Judaism, Salamo Caro Gallery u Cork Street-u i kripti St. Martin in the Fields u Londonu. Ipak, Majina odlučnost da otvori novu izložbu skoro neposredno nakon one u Kensal Rise-u, predstavlja dobrodošao znak priznanja.

"Djelovala je tako ohrabrujuće", kaže Sonja. "Ulila mi je snagu. Vjerovatno jer smo obje htjele da prikazemo najbolje strane naših ideja".

Sonja se ustručava da suviše značaja pridaje uticaju jevrejske balkanske tradicije na njen rad, unatoč naslovima kao što su Jakov pridobija Rahel i Mana sa neba.

"Mnogi su rekli da ta tradicija ima uticaja na moje radove. Možda zbog brige na licima mojih likova", sugeriše, smješeći se mangupski. "Ja ne znam šta ljudi vide jevrejsko u mom radu, ali vjerovatno tu ima nečega. Pošto sam odrasla u jevrejskoj zajednici Sarajeva valjda tako i mora biti".

Autor crteža i slika na ove dvije
stranice je akademska slikarka
Sonja Radan

Prevod: Branko Danon

Nick Lipley

WORKING TOGETHER

Sonja at Maja's in Terra Gallery

It is still difficult for Maja to pinpoint just what it is about Sonya's paintings that evokes such a sense of being home again.

There are no references to their shared history as part of the Jewish community in Sarajevo, no references either to their flight from the former Yugoslavia almost a decade ago.

No symbols, no landmarks, no themes that speak of a shared past. "But", says Maja, "the figures now looking down from the walls of her west London gallery, have a familiarity".

Maja Mladenovic and Sonya Radan met each other just two months ago at a restaurant in the up-and-coming Kensal Rise area of north west London where Sonya was exhibiting, mainly works on silk but oils and mixed media on canvas too.

As a gallerist, Maja had been intrigued by Sonya's reputation, but had little intention when setting out that evening to agree to hold a show of Sonya's work herself the following month.

"It is amazing", says Maja. "I walked in and knew immediately that we shared some sort of, how shall I put it? Some sort of heritage. I knew straight away that Sonya's work would fit in with my plans for Terra perfectly.

It was only after the pair agreed to work together that Maja and Sonya found out fully how much they had in common already.

Both had fled Sarajevo independently back in the early 1990s, Sonya with her husband and daughter, Maja with, as she puts it, "just one bag in her hand". And both had spent their first months in Britain in the same Jewish Temporary Shelter in Kilburn, missing each other there by only a matter of weeks. Eight years later their paths were to cross, not as refugees, but as gallerist and artist.

Sonya is no stranger to exhibiting in the UK. Her CV testifies to a string of joint and solo shows at galleries that include the Ben Uri Art Gallery, the Sternberg Centre for Judaism, the Salamo Caro Gallery in Cork Street and the Crypt of St. Martin in the Fields, London.

Nevertheless, Maja's determination to organise a further show so quickly after her Kensal Rise opening proved a welcomed sign of recognition.

"She was so encouraging", Sonya says. "She gave me energy. Maybe because we both wanted to show the best sides of our ideas.

But Sonya is reticent to attribute too much of her work to a Balkan Jewish tradition, despite titles that include Jacob Wins Rachel and Mana From Heaven.

"Many people have said my paintings are influenced by that. Maybe it's the worry on my people's faces", she suggests, smiling cheekily. "I don't know what people recognise in my work as being Jewish but probably there is something. After growing up in the Jewish community in Sarajevo, I guess there must be".

The autor of the drawings and
paintings on those two pages is
painter Sonja Radan.